

Akademiske kvalifikasjoner fra utlandet – en risiko ved rekruttering?

Av avd.dir Ida Lønne, Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen

Norges behov for høyt utdannet arbeidskraft er større enn vi kan dekke ved egen produksjon og import av utenlandsk kompetanse er derfor nødvendig. Rekrutteringen skjer fra et internasjonalt marked der useriøse aktører florerer; falske utdanningsdokumenter selges på gatehjørner, underbetalte universitetsansatte produserer diplomer "på si" og bløff-universiteter distribuerer årlig hundretusener vitnemål. Er norske arbeidsgivere forberedt på denne utviklingen? Har Norge tilstrekkelig lovverk for å beskytte oss mot konsekvensene og er straffen i samsvar med den risiko som samfunnet utsettes for?

Et internasjonalt marked for høyere utdanning

Import av utenlandsk kompetanse via utveksling og rekruttering er nødvendig for å styrke norsk konkurranseevne, - men ikke all internasjonalisering er kvalitetsfremmende. Inter-nasjonalisering innebærer at vi eksponeres for et bredt spekter av kvaliteter og må kunne skille mellom akseptabelt, substandard og uhederlig/ulovlig.

Masseutdanning ved universitetene de siste tiår har ført til et økende skille mellom de som har tilgang til gode jobber, lønn og status og de som står utenfor. Konkurransen utkjempes ikke nå bare på arbeidsmarkedet, men flytter seg nedover til kampen om muligheter: kampen om en studie-plass og kampen om utsikten til å rykke fram i køen for å få et tilbud. Den store underdekning av studie-plasser på det globale utdanningsmarkedet ser ut til å øke eksponentielt. Utdanning er blitt handelsvare.

Høye kostnader for å få en utdanning og underskudd på studieplas-

ser danner grunnlaget for nye nisjer innen utdanningsmarkedet: produkter som kan gi konkurransefortrinn i kampen om et tilbud og alternative utdanninger til konkurransedyktige priser – med et enda bredere spekter av kvaliteter.

I følge OECD har nå 60 nasjoner erkjent behovet for et eksternt kvalitetssikringssystem for å sikre troverdigheten av sin nasjonale høyere utdanning. En slikt system vil aldri kunne *garantere* kvalitet, men en nasjonal kvalitetssikring er i dag det mest aksepterte kontroll-system vi har, og et økende antall land utenfor OECD er i ferd med å etablere tilsvarende ordninger.

Høyere utdanningsinstitusjoner med tvilsom karakter er ikke noe nytt fenomen – de er vel kjent fra fransk middelalder og har skutt i været siden tidlig 1800-tallet. Falske akademiske kvalifikasjoner har eksistert like lenge som akademiske vitnemål har vært utstedt. Den store endringen i vår tid består i omfanget av tilbud og tilgjengeligheten, drevet frem med utviklingen av internett fra tidlig 1990-tall. Informasjon er nå tilgjengelig i alle verdens-hjørner, på samme tid. Stadig lavere priser og lettere tilgang på teknologi bidrar til at hvem som helst, hvor som helst, kan produsere dokumenter med svært høy kvalitet. I tillegg har vi et internasjonalt utdannings- og arbeidsmarked der mobiliteten har eksplodert. Kvalitetsdiskusjonene innen academia har ikke klart å holde tritt med utviklingen av stadig mer sofistikerte produkter og markedsføringstiltak for å lette mobiliteten og mulighetene for utdanning og arbeid ved å krysse landegrensene.

Forfalskning av grader og vitnemål er i dag en av de mest profitable kriminelle aktiviteter, med minimale investeringer og nærmest uten risiko. Tilbyderne skifter ham og produkter

over natten med internett som informasjons- og distribusjonskanal, beskyttet av uklare jurisdiksjoner og lovverk som ikke endres i takt med markeds- og produktutviklingen.

En autentisk akademisk kvalifikasjon – er en kvalifikasjon som er rettmessig ervervet. Grensen mellom et ekte og et falskt dokument kan være vanskelig å definere og er i mange tilfeller en oppgave for jurister. Ofte benyttes begrepet *ikke tilfredsstillende dokumentasjon*. Denne gruppen omfatter en rekke ulike varianter av utdanningsdokumenter som bare fantasien setter grenser for: vitnemål som er endret (f.eks. forbedret karakterer), etterligninger av vitnemål fra godkjente læresteder, ekte dokumenter med korrekte signaturer og stempler men uriktig innhold (studenten har ikke tatt utdannelsen), vitnemål fra læresteder med lav til substandard nivå, og helt til den ytterlighet der utsteder av et vitnemål ikke har tilbudt noen form for utdanning og urettmessig har utgitt seg for å inneha en posisjon til å utstede vitnemål eller tildele en grad.

NOKUTs godkjenningssdokument

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) – ble etablert i 2003 som et uavhengig organ under Kunnskapsdepartementet. En av NOKUTs oppgaver er å vurdere høyere utdanning fra utlandet og utstede et godkjenningssdokument (enkeltvedtak) som skal brukes sammen med utdanningsdokumentene. NOKUT følger nasjonale og internasjonale lover og konvensjoner i arbeidet med godkjenning av utenlandsk utdanning og er aktivt med i ulike internasjonale nettverk innen feltet.

NOKUTs godkjenningssdokument viser at en utdanning er på høyere nivå i utdanningslandet og at lære-

stedet er en del av landets offisielle utdanningssystem og dermed har nødvendig kvalitetssikring. NOKUT vurderer også dokumentenes autenticitet og vil verifisere informasjon om nødvendig. Godkjenningsdokumentet viser hva den utenlandske utdanningen tilsvarer i det norske utdanningssystemet: omfanget av studiet i år og studiepoeng samt nivå i forhold til dagens norske gradssystem: bachelor-master- og ph.d-grad.

Lisboakonvensjonen, eller Konvensjonen om godkjenning av kvalifikasjoner vedrørende høyere utdanning i Europaregionen (1997) trådte i kraft i Norge 1. juni 1999. Per 23. juni 2008 er konvensjonen ratifisert av 48 land. Hensikten med denne konvensjonen er å tilrettelegge for større akademisk mobilitet ved at det utvikles felles løsninger på praktiske problemer i forhold til godkjenning av høyere utdanning. NOKUT stiller krav til kvalitet. Dokumentasjon som ikke kan verifiseres gir ikke grunnlag for godkjenning. NOKUT opplever at de som har en godkjent utdanning fra utlandet ser svært positivt på at kvalitets-sikringen i Norge holder et høyt nivå for å unngå en generell skepsis til utenlandske kvalifikasjoner og utdanningsdokumenter.

Tillit til dokumenter og opplevd risiko

Norge er et land med stor grad av tillit til dokumenter. Transparency International har gjennom sitt arbeid vist at korrupsjon er en global utfordring. Korrupsjon innen utdannings-sektoren og utbredelsen av falske utdanningsdokumenter ser ut til å henge sammen med det generelle korrupsjonsnivået i et land (<http://www.transparency.no/article.php?id=271>).

Norge er på 14. plass på denne listen for 2008 og har falt med nærmere ti prosentpoeng siden 2007. Falske utdanningsdokumenter er et viktig bidrag til oppbygging av ny identitet, som er et av de raskest voksende kriminalitetsfelt internasjonalt. Også i Norge er det avdekket flere saker med storstilt produksjon av norske doku-

menter for identitetsoppbygging og som inngangsbillett til norsk utdannings- og arbeidsmarked.

Utfordringer for norske arbeidsgivere

Det finnes ingen dokumentasjon på omfanget av utfordringene i forhold til bruk av falske akademiske kvalifikasjoner i Norge. Konsekvensene av en at en lege får autorisasjon uten nødvendig legeutdanning er åpenbar og internasjonale medier presenterer jevnlig slike eksempler. Men sviktende fagkunnskap utsetter samfunnet for stor risiko også innen andre fagområder, f.eks. ingeniørfag, informasjonsteknologi, økonomi. Selv om samfunnsrisikoen skulle være begrenset kan en ansettelse på falskt grunnlag ha dramatiske følger for en liten bedrift.

NOKUT har de siste årene hatt stort fokus på utdanningsdokumenters autenticitet, og ser at behovet absolutt er tilstede. Søkere som prøver å oppnå godkjenning ved bruk av falsk/forfalsket dokumentasjon eller dokumenter med uriktig innhold blir politianmeldt. NOKUT ser nå tydelig at dette bidrar til å heve terskelen for å søke om godkjenning på falskt grunnlag. Norske politi- og påtalemyndigheter har i økende grad fått øynene opp for samfunnsrisikoen ved ikke å begrense dette markedet.

Arbeidsgivere er trolig mer utsatt for falske utdanningsdokumenter enn en offentlig godkjenningsmyndighet som NOKUT. Terskelen for å benytte seg av falske akademiske kvalifikasjoner må heves ved at risikoen for reaksjoner blir større. I dag er det dessverre ikke ulovlig å anskaffe eller produsere falske utdanningsdokumenter, heller ikke å inneha en CV med falske eller substandard kvalifikasjoner ("CV-krydder") som brukes for å markedsføre deg eller din virksomhet. Bare et fåtall arbeidsgivere vil trolig ta bryet med å anmelde en person som søker om jobb på falskt grunnlag.

Offentlig debatt om dette tema bidrar i positiv retning, men er ikke

nok. Samfunnet må tydelig ta avstand fra bruk av falske kvalifikasjoner og det må bli tydeligere hvilke reaksjonene det får hvis forhold blir avdekket.

Et kommersielt marked for verifisering

Det økte fokus på behovet for å verifisere dokumentasjon skaper et marked for kommersielle aktører som spiller på samfunnets frykt for feilansettelser. Vi ser nå stadig flere tilbydere av slike tjenester, både i Norge og internasjonalt, og jevnlig etableres nye databaser for ulike typer verifisering. Kravene til kvalitetssikring er sprikende, og tilbyderne dekker også den useriøse del av spekteret der profitt står i sentrum på bekostning av kvalitet.

En del useriøse aktører som selger vitnemål med lav til ubrukelig markedsverdi tilbyr nå også egne "verifiseringstjenester", både skriftlig og muntlig (disse tjenestene er selvfølgelig ikke gratis!), og på læresteder der utro tjenere produserer "ekte vitnemål" med uekte innhold, tilbys også plass i arkivet mot betaling (da er en enkel verifiseringsprosess til liten hjelp).

Økende krav fra utdannings- og arbeidsmarkedet møtes raskt med nye produkter for å imøtekomme disse. Fantasien er uendelig stor så lenge det er penger å tjene og risikoen for reaksjoner er lav. Som arbeidsgiver kan du ikke betale deg fri for risiko og ansvar ved en feilansettelse.

Hva kan du som arbeidsgiver gjøre?

Gjør en vurdering av den risiko du utsetter deg, firmaet og samfunnet for ved en ansettelse. Skaff deg kunnskap om din del av markedet og mulige fallgruver og hold deg oppdatert. Skaff deg kunnskap om eventuelle godkjennings- og autorisasjonsordninger i Norge som er relevant for ditt felt og de kvalitetssikringsrutiner som ligger til grunn for disse.

Del kunnskapen (også negative

erfaringer) via dine nettverk. Hvilken risiko er du villig til å ta? Hva er du villig til å akseptere som arbeidsgiver: holder det at den du ansetter kan gjøre jobben eller vil du vite hvem du har ansatt? Krever du at utdanningsbakgrunnen skal være verifiserbar, - og er du da villig til å bruke kilder framskaffet av søkeren? Hvis du kjøper en verifiseringstjeneste - hvilke krav stiller du til bakgrunn, nettverk og etikk fra en slik aktør?

Fallgruvene er mange, og det vil alltid være et spørsmål om risiko i forhold til ressurser. Men det er bare kunnskap og felles oppmerksomhet som kan bringe oss framover og ivareta samfunnets behov for beskyttelse. Et opptaksbrev til et norsk lærested eller en ansettelseskontrakt er ikke bare inngangsbillett til opphold i Norge men også til Schengenområdet. Enhver som forvalter en slik mulighet har derfor et ansvar for kvalitetssikring.

Noen sjekkpunkt ved ansettelse:

- Still krav til dokumentasjon
- Gå nøye gjennom CV i forhold til dokumentasjon; oversikt over utdanning og arbeidserfaring bør ikke ha hull, krev forklaring om nødvendig
- Sjekk formell status for læresteder og utdanning (nivå og omfang)
- Verifiser informasjon om nødvendig
- Sjekk referanser (men husk at referanser er valgt av søker og har derfor begrenset verdi)
- Bruk intervjuet for å teste utdanningshistorie, arbeidserfaring og fagkunnskap
- Ved mistanke: kryssjekk informasjon fra flere kilder

NOKUTs nettsider www.nokut.no gir informasjon om ulike typer godkjenning/autorisasjoner og aktuelle aktører i Norge samt en rekke nyttige databaser og lenker med informasjon om utenlandsk kompetanse. Det er ingen krav om at arbeidssøkere med utenlandsk utdanning skal framvise NOKUTs godkjenning dokument men en arbeidsgiver kan stille et slikt krav.

Kontroll ved ansettelse

I sammenheng med ansettelse av nye medarbeidere er respondentene spurt om virksomheten foretar grundig referansesjekk, ekthetskontroll av vitnemål/sertifikater og om de foretar søk om kandidaten på internett.

De to første spørsmålene ble også stilt i 2006, men svaralternativene er endret. Mens vi i 2006 ba respondentene svare ja eller nei på disse spørsmålene, er de i 2007 bedt om å svare om de alltid, ofte, sjelden eller aldri foretar de nevnte tiltakene. Man skal derfor være forsiktig med å sammenligne resultatene fra 2006 med resultatene fra 2007.

Fig 1 viser at 82 prosent av de spurte enten alltid eller ofte foretar grundig referansesjekk ved ansettelse. Ytterligere 9 prosent opplyser at de sjelden gjør dette, mens 6 prosent sier de aldri gjør det.

I 2006 var det 89 prosent som svarte "Ja" på dette spørsmålet.

Det er store skiller mellom privat og offentlig sektor på dette spørsmålet. I privat sektor er det 8 prosent som aldri foretar grundig referansesjekk, mens det i offentlig sektor er kun 1 prosent som aldri gjør det. Samtidig opplyser 72 prosent i offentlig sektor at de alltid foretar grundig referansesjekk, mens 57 prosent i privat sektor gjør det samme.

Når vi ser på bedriftstørrelse finner vi at 15 prosent av de minste bedriftene (1 til 4 ansatte) aldri foretar grundig referansesjekk, mens kun 1 prosent av bedrif-

ter med mer enn 100 ansatte svarer det samme.

26 prosent foretar enten alltid eller ofte ekthetskontroll av vitnemål eller sertifikater. Ytterligere 25 prosent oppgir at de sjelden gjør det, mens 44 prosent sier de aldri gjør det.

I 2006 var det 32 prosent som svarte "Ja" på dette spørsmålet.

Vi ser de samme skillene mellom privat og offentlig sektor og mellom små og store bedrifter som på forrige spørsmål. Mens 49 prosent av private virksomheter aldri foretar ekthetskontroll, er det 22 prosent av offentlige virksomheter som svarer det samme. Det er imidlertid ikke slik at offentlige virksomheter i større grad alltid gjennomfører ekthetskontroll enn virksomheter i privat sektor (hhv. 18 og 15 prosent sier de alltid gjør det).

Når det gjelder virksomhetsstørrelse finner vi at halvparten av de små virksomhetene aldri foretar ekthetskontroll, mens 20 prosent av virksomheter med mer enn 100 ansatte sier det samme.

Av de tre alternative kontrolltiltakene respondentene ble spurt om, er det internettsøk som er den minst brukte. 24 prosent av de spurte sier de alltid eller ofte gjør kontroll ved hjelp av internettsøk ved nyansettelse. Ytterligere 20 prosent opplyser at de sjelden gjør det, mens 49 prosent aldri gjør det.

Spørsmålet ble ikke stilt i 2006.

Spørsmål: Jeg vil nå lese opp ulike former for kontroll ved rekruttering og nyansettelse, og ber deg svare om virksomheten aldri, sjelden, ofte eller alltid foretar følgende kontroll:

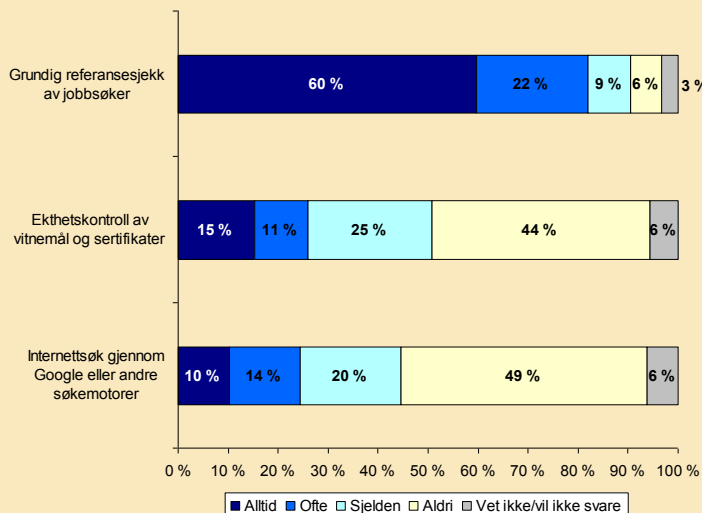

Fig 1. Ulike former for kontroll ved ansettelse (2007)